

20
23

DYNAMISCHE
WADDENDELTA

landschapstriënnale

THE GLOBAL GOALS
For Sustainable Development

Ontdek de Waddenkust

Landschapstriënnale 2023

Dynamische Waddendelta

www.landschapstriennale.com
www.waddendelta.nl

concept plan van aanpak, versie mei 2023

Stichting Landschapstriënnale 2023
Dynamische Waddendelta
De Weide 1
8604 VL Sneek

Bestuur Stichting Landschapstriënnale (landelijk)

Jandirk Hoekstra (voorzitter)
Ben Kuipers (NVTL)
Bert Harmelink (BNSP)
Ellen Wilms (NL Ingenieurs)
Hanna Prinsen (Arcadis)

Bestuur Stichting Landschapstriënnale 2023

Els van der Laan-Meijer (directeur-bestuurder)

Raad van Toezicht [L]2023

Joyce Walstra (voorzitter)
Henk Mulder
Lieuwe Zoodma

Programmaraad [L]2023

Eric Luiten (voorzitter)
Hans Mommaas
Agnes van den Berg
Zef Hemel

Website

www.waddendelta.nl
www.landschapstriennale.com
www.visitwadden.nl

KvK 81718063
Bank NL58 RABO 0367 6758 62
ANBI in aanvraag per 1 januari 2023
Contact: Els van der Laan-Meijer (06 11355090)

Kenmerk

718 00 445 CONCEPT mei 2023

Stichting Landschapstriënnale (landelijk)

De Landschapstriënnale is een manifestatie met exposities, seminars, debatten, excursies, optredens en andere bijeenkomsten, gericht op verleden, heden en toekomst van het Nederlandse landschap. De triënnale is elke drie jaar te gast in een andere regio, zodat steeds een focus kan worden gelegd op specifieke opgaven, ontwikkelingen en thema's.

Doel van de Landschapstriënnale is:

- Verbreden van de maatschappelijke betrokkenheid bij het landschap door nieuwe partijen de gelegenheid te bieden hun verantwoordelijkheid te nemen.
- Verdiepen en bestendigen van inzichten over het landschap door het op een creatieve manier te onderzoeken, te verbeelden en de opgedane ervaringen te delen.
- Versnellen van de ontwikkelingen in het landschap door het bieden van een podium voor innovatie, het leggen van verbindingen en het stimuleren van initiatieven.

Landschapstriënnale 2023, Dynamische Waddendelta

In 2023 speelt de Landschapstriënnale zich af langs de Waddenkust; een robuuste verbinding van Den Helder tot aan de Duitse grens. Naast de landelijke doelen willen we met de Landschapstriënnale 2023 de dynamiek van dit kustlandschap langs het UNESCO Werelderfgoed Waddenzee in de schijnwerpers zetten. De focus ligt op de Waddenzeedijk met de buitendijkse kwelder, de Waddenlandbouw met agrotourisme en de Waddendorpen met de kerken als ontmoetingsplaats.

Met drie programmalijnen betrekken we de verschillende doelgroepen: een 'Podium' voor publiek, een 'Platform' voor nieuwe netwerken van bewoners en ondernemers waarbij extra aandacht uitgaat naar jongeren en een 'Panorama' voor professionals, waarbij we samen met overheden en belanghebbenden kijken naar de toekomst van de Waddenkust in 2100.

Inhoud

1. Inleiding	5
2. Programma langs de Waddenkust	8
3. Resultaten [L]2023	17
4. Marketing	20
5. Financiering	22

BIJLAGEN

Bijlage 1

Bijlage 2 Organisatie (Organogram)

Bijlage 3 Planning [L]2023

Bijlage 4 Samenwerkingsovereenkomst Visit Wadden

Ontdek de Waddenkust

Het Noord-Nederlandse kustlandschap met een lengte van ruim 225 kilometer bestaat uit negen Waddenregio's, ieder met een eigen identiteit en met bijzondere iconen. Van Den Helder tot aan de Duitse grens zijn het de Kop van Noord-Holland, de Afsluitdijk, Noordwest Friesland (Westergo), de Oude en Nieuwe Bildtdijken, Noordoost Friesland (Oostergo) en het Nationale park Lauwersmeer. Aan de Groningse Waddenkust liggen de regio's Het Hogeland, Eemsdelta en de Graanrepubliek (Oldambt). Deze Waddenregio's worden onderling verbonden door de Waddenzeedijk met de buitendijkse natuurgebieden, de Waddenlandbouw met potentie voor agrotourisme (relatie boer, burger en publiek) en de Waddendorpen, waarbij de openstelling van kerken de mogelijkheid biedt voor ontmoetingen tussen burgers en bezoekers in de dorpskernen.

Dit kustlandschap, grenzend aan het Werelderfgoed Waddenzee, is als gevolg van de klimaatveranderingen onderhevig aan ingrijpende veranderingen. De vraag is niet óf maar hoe de Waddenkust in de komende eeuw zal veranderen. Landschap, erfgoed, kunst en cultuur staan centraal tijdens de Landschapstriënnale. Dan wordt de dialoog over de kansen en toekomstbestendige ontwikkelingen gefaciliteerd tussen belanghebbenden onderling en samen met belanghebbenden, belangstellenden en professionals.

In dit plan van aanpak geven we inzage in de uitwerking van de drie programmalijnen en de publieksactiviteiten, met name het programma, dat in september 2023 zal plaatsvinden in de negen regio's langs de Noord-Nederlandse Waddenkust. Dit plan is samengesteld om de manifestatie inclusief het septemberprogramma financieel haalbaar te maken.

1. Inleiding

Positionering van het project in bredere context

In 2020 heeft een initiatiefgroep vanuit LF2018, de culturele hoofdstad Leeuwarden-Friesland een voorstel ingediend bij de landelijke Stichting Landschapstriënnale om de Waddenkust te selecteren voor de manifestatie in 2023. In de landelijke stichting zijn vertegenwoordigd de beroepsverenigingen NVTL (Nederlandse Vereniging voor Tuin- en landschapsarchitectuur) en BNSP (Bond van Nederlandse Stedenbouwkundigen en Planologen), de NL ingenieurs, Arcadis, Staatsbosbeheer, RCE (Rijksdienst van het Cultureel Erfgoed) en het College van Rijksadviseurs. Uit de vier inzendingen is door de landelijke stichting in september 2020 de 'Dynamische Waddendelta' geselecteerd. De Landschapstriënnale 2023 Dynamische Waddendelta bestaat uit een manifestatie aan de Waddenkust van eind april tot half oktober in 2023, waarbij het accent ligt op een dertig daags programma in september. Als rechtspersoon voor de organisatie is in januari 2021 de Stichting Landschapstriënnale 2023 Dynamische Waddendelta opgericht. De stichting kent een Raad van Toezicht die de voortgang en financiële risico's beoordeelt evenals een Programmaraad die adviseert over de inhoudelijke uitvoering van de manifestatie. De stichting [L]2023 werkt samen met de landelijke stichting [L] aan de uitvoering van het programma.

Ambitiedocument

Vanaf 2020 zijn door [L]2023 in de verkenningfase vele gesprekken gevoerd met allerhande belanghebbende partijen (overheden, organisaties, ondernemers en onderwijs).

De gevoerde gesprekken hebben een breed draagvlak opgeleverd in het gebied, waarmee onder andere nieuwe samenwerkingsverbanden worden gecreëerd. (www.waddendelta.nl/wp-content/uploads/2022/02/718-00-407-Ambitie-210202.pdf).

[L]2023 werkt nu aan de voorbereiding van de uitvoering van de diverse activiteiten en evenementen. Aan de Waddenprovincies en -gemeenten is een financiële bijdrage gevraagd om de organisatie van de manifestatie mogelijk te maken. De provincies Fryslân, Noord-Holland, Groningen en de Vereniging van Waddenzeegemeenten hebben hun deelname aan [L]2023 bevestigd met deze bijdragen.

Daarnaast zijn er verschillende projecten geïnitieerd door [L]2023 zoals het LEADER-programma voor Noord Holland voor de ontwikkeling van agrotouristische arrangementen, het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie voor een ontwerp onderzoek naar de Agrotouristische infrastructuur langs de Waddenkust, de Regiodeal Noordoost Fryslân voor het project Bezienswaardigheden en beleving en de verkenning naar openstelling van de Friese kerken aan de Waddenkust. (meer informatie op de www.waddendelta.nl).

Waardevol toerisme

Waardevol toerisme aan de Waddenkust is een belangrijk speerpunt voor de brede welvaart en leefbaarheid van dit gebied. Een onderzoek, dat in 2020 is uitgevoerd door het Fries Sociaal Planbureau (FSP), laat zien hoe de inwoners van Fryslân naar toerisme kijken. De belangrijkste conclusies zijn dat toerisme leven

in de brouwerij brengt, belangrijk is voor de werkgelegenheid (94%), zorgt voor meer culturele voorzieningen en evenementen (78%) en dat het bijdraagt bij aan het behoud van erfgoed (70%). Vooral inwoners van gebieden waar niet veel toeristen komen ('ondertoerisme') vinden dat er inspanningen nodig zijn om juist die gebieden onder de aandacht te brengen. De bewoners zien met name graag meer natuur- en cultuurtoeristen; mensen die op zoek zijn naar rust en ruimte.

[L]2023 heeft die uitgangspunten meegenomen in het programma van haar activiteiten en evenementen.

Samenwerking en uitvoering

[L]2023 werkt samen met overheden, Waddenprovincies en – gemeenten en het rijk, en tevens met vele maatschappelijke organisaties. Voor de marketing van alle activiteiten in 2023 en het uitgeven van een reisgids langs de negen Waddenregio's is een samenwerkingsovereenkomst afgesloten met Visit Wadden. Andere belangrijke partijen voor de samenwerking zijn onder andere de Stichting Waddengroep (Waddenculinair), de Waddenacademie en de RUG (kennisontwikkeling). [L]2023 wordt door de landelijke stichting ondersteund bij de marketing en de realisatie van het programma.

[L]2023 wil met reeds bestaande netwerken samen werken en bij initiatieven uit lokale gemeenschappen op bestaande leefbaarheids- en ontwikkelingsprogramma's voor het platteland aansluiten. Daarmee brengt [L]2023 een nieuw elan van de Waddenkust onder de aandacht bij een groter publiek. [L]2023 heeft van de Vereniging van Waddenzeegemeenten de opdracht om als vliegwiel te dienen voor de programmalijn Duurzame recreatie en toerisme van het 'Uitvoeringsprogramma Waddengebied 2021-2027'.

Agenda voor het Waddengebied 2050

[L]2023 heeft het conceptprogramma van de manifestatie in 2022 gepresenteerd aan het Omgevingsberaad Waddengebied (OBW) om ana te haken bij de Agenda voor het Waddengebied 2050. Het beraad bestaat uit maatschappelijke organisaties en gebruikers van het Waddengebied. Ook de overheden zijn vertegenwoordigd in het Omgevingsberaad.

Ook geeft [L]2023 een structurele invulling van de regionale identiteit van de Waddenregio's en de potentie voor slowtourism. Daarmee wordt de samenhang beleefbaar van de parels in dit nog onontgonnen gebied. Op basis van de nieuwe en reeds bestaande ideeën wordt samenwerking versterkt met uiteindelijk een betere en structurele verankering van activiteiten voor zowel Nieuwe netwerken (gebruikers) van het gebied als nieuwe bezoekers (publiek).

Financiële dekking

[L]2023 faciliteert de uitvoering van de manifestatie, een publieksprogramma vanaf mei tot en met half oktober met het accent op het septemberprogramma. Voor de kosten van de

activiteiten is een begroting opgesteld met een toelichting van uitgaven en inkomsten. Met een aantal projectpartners worden afspraken gemaakt om de manifestatie en het onderdeel 'septemberprogramma' mede te organiseren. Het gaat hier om 'in kind' bijdragen. Dit plan van aanpak is samengesteld om de manifestatie inclusief het septemberprogramma financieel haalbaar te maken.

2. Programma langs de Waddenkust

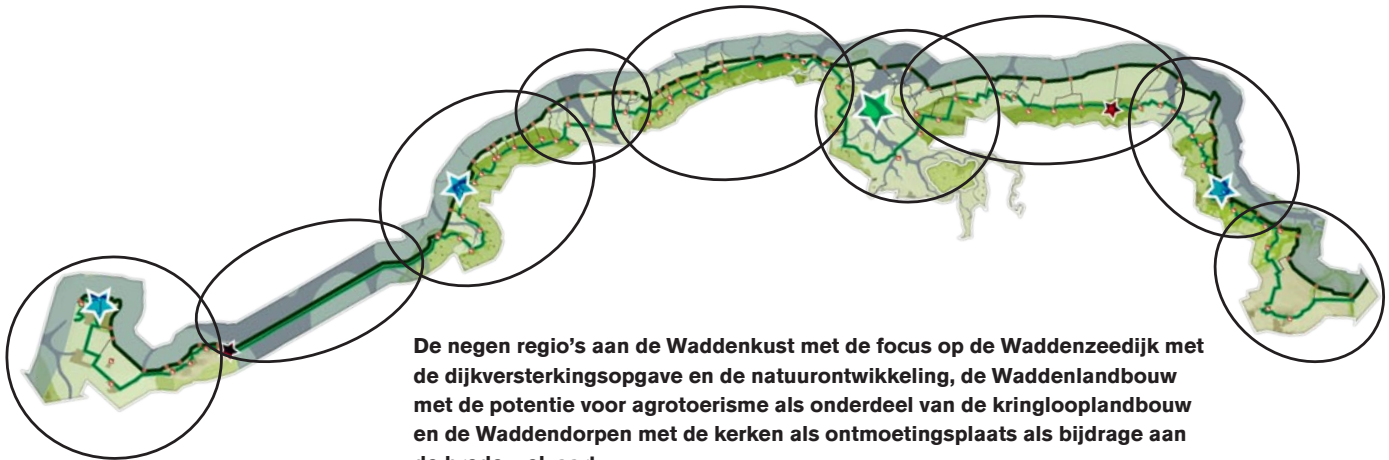
De Waddenkust

De 225 kilometer lange Noord-Nederlandse Waddenkust kent vele grenzen, zowel provinciaal als gemeentelijk.

[L]2023 legt een robuuste verbinding tussen de negen

Waddenregio's, ieder met een eigen identiteit en eigenheid, vanaf Den Helder tot aan de Duitse grens. Deze robuuste, oostwest verbinding bestaat uit de Waddenzeedijk met buitendijkse natuurgebieden, de Waddenlandbouw aan weerszijden van de zeedijk en de Waddendorpen, gelegen op de kwelderruggen met de terpen en wierden.

Per regio zijn er verschillende ruimtelijke opgaven op het gebied van water, natuur en landschap, landbouw, energie, leefomgeving en recreatie en toerisme. Deze staan tijdens het programma van [L]2023 in de schijnwerpers.

De negen regio's aan de Waddenkust met de focus op de Waddenzeedijk met de dijkversterkingsopgave en de natuurontwikkeling, de Waddenlandbouw met de potentie voor agrotourisme als onderdeel van de kringlooplandbouw en de Waddendorpen met de kerken als ontmoetingsplaats als bijdrage aan de brede welvaart.

Drie programmalijnen

De verbinding van de negen Waddenregio's

Waddenzeedijk met de buitendijkse natuurgebieden, excursies naar en bezichtigingen van het watererfgoed en de innovatieve projecten naar de uitvoering van de waterveiligheid van de Waddenzeedijk

Waddenlandbouw met agrotourisme, arrangementen bij agrariërs, die hun erf openstellen voor het publiek en bijdragen aan de korte ketens voor de producten (waddenvoedsel)

Waddendorpen met de kerken als ontmoetingsplaats, het vergroten van de openstelling van kerken langs de Waddenkust, waarbij het publiek in de dorpen komt en er gidsen zijn, die het publiek kunnen informeren. Er wordt samengewerkt met de Waddenmusea en bezoekerscentra om het publiek een breder aanbod te geven in de vorm van kunst en cultuur, theater, muziek, lezingen en het Waddenfilmfestival.

PODIUM

PROGRAMMALIJN PODIUM

De programmalijn Podium is uitgewerkt in een aantal onderdelen, te weten:

Reisdagboek, een gids, die nieuw én bestaand publiek kunnen gebruiken als een ontdekkingsreis langs de negen Waddenregio's. De reisgids is een toegankelijke gids met allerhande activiteiten en achtergrondinformatie, gericht op de beleving van de Waddenkust voor een brede doelgroep. Visit Wadden ontwikkelt de reisgids samen met [L] 2023 en draagt zorg voor de verspreiding.

Een speciale uitgave van Noorderbreedte wordt in mei 2023 uitgebracht. [L]2023 geeft samen met Noorderbreedte een speciale uitgave uit over de Waddenkust. Noorderbreedte is een eigenzinnig vormgegeven tijdschrift, dat burgers, bestuurders, beleidsmakers en vakmensen wil inspireren tot een welbewuste ontwikkeling van Noord- Nederland. Noorderbreedte besteedt veel aandacht aan de thema's landschap, identiteit en duurzaamheid.

PLATFORM

PROGRAMMALIJN PLATFORM

De programmalijn PLAFFORM is gericht op de dialoog met jongeren, bewoners en ondernemers:

Waddencafés, een viertal donderdagdialogen met Tracy Metz (journalist, podcastmaker, auteur en moderator) over onderwerpen als de dynamiek van de Waddenkust en een toekomstbestendig Waddenlandschap.

PANORAMA

PROGRAMMALIJN PANORAMA

De programmalijn PANORAMA worden uitgewerkt in een aantal stappen, te weten:

Plannenparade, een (digitale) tentoonstelling van recente plannen van Waddenprovincies, -gemeenten en waterschappen, organisatie Waddenatelier uitvoeringsprogramma Waddengebied

Summerschool Wadden Coast een internationale summerschool voor het ontwerpend onderzoek met studenten van Denemarken, Duitsland en Nederland, organisatie TUDelft en RUG,

Artist in Residence, een atelier voor het toekomstdenken 2100 met Jannemarie de Jonge (CvR), organisatie College van Rijksadviseurs

Waddendelta Werkplaats, een inspiratie-document dat wordt samengesteld in samenwerking met adviesbureaus, die al langs de Waddenkust actief zijn

Waddensymposium Dynamische Waddendelta, organisatie Waddenacademie

I WADDENKUST OP DE KAART / OPENING**1 sept. Openingsevenement Sterren aan 't Wad (Donkerte)**

Van 17:00 tot 22:00 uur, op 9 locaties in elke regio landelijke evenement locatie Lauweroog (Nationaal Park Lauwersmeer)

II WADDENLANDBOUW**2-3 sept. Weekend Waddenculinair, 'Toer de boer', foodroutes in 9 regio's i.s.m. Waddenvoedsel**

4-8 sept. Kerken als ontmoetingsplaats (lokale activiteiten van de kerken)

Filmfestival Waddendelta

7 sept. *Donderdagdialoog Waddendelta [L]2023 Fryslân/ Agrotourisme aan de Waddenkust*

III WADDENDIJKEN**9-10 sept. Monumentenweekend, Watererfgoed en Waddendelta buitendijks (excursies in 9 regio's)**

11-15 sept. Kerken als ontmoetingsplaats (lokale activiteiten van de kerken)

14 sept. *Donderdagdialoog Waddencafé [L]2023 Groningen/ Innovatie Waddendijken*

IV WADDENDORPEN**16-17 sept. Weekend Waddenfilmfestival (i.s.m. filmarchieven)**

19 sept. Troonrede Dynamische Waddendelta, organisatie [L] Waddenfilmfestival

18-22 sept. Kerken als ontmoetingsplaats (lokale activiteiten van de kerken)

21 sept. *Donderdagdialoog Waddencafé [L]2023 Waddendorpen*

V WADDENHAVENSTEDEN**23-24 sept. Weekend Kunst langs de Waddenkust (excursies i.s.m. Sense of Place)**

25-28 sept. Kerken als ontmoetingsplaats (lokale activiteiten van de kerken)

28 sept. *Donderdagdialoog Waddencafé [L]2023 havensteden*

29 sept. Waddensymposium, Harlingen, organisatie Waddenacademie Informele afsluiting [L]2023

VI WADDENWANDELEN**30 sept. Weekend WaddenWalk (i.s.m. RUG)**

Op vrijdag 1 september 2023 gaat de Triënnale officieel van start met een bijzonder openingsevenement voor alle inwoners van Friesland, Noord Holland en Groningen en alle toeristen die op dat moment in de drie provincies zijn; "Sterren op het Wad"/ "Nacht van het Wad" naar het project 'Seeing Stars' van Daan Roosegaarde en UNESCO; zij laten zien hoe veel moois we missen door overal maar licht te laten branden. Op 1 september 2023 worden alle Waddengemeenten, de dorpen en steden gevraagd om de lampen in de openbare ruimte tussen 21.30 en 00.00 uur te doven. Tevens worden ook de bewoners verzocht om zoveel mogelijk verlichting uit te doen. De zon gaat 1 september onder om 20.28 uur. Daardoor is op de Waddenzeedijk de donkerte en de stilte van het Wad (bezingingstoerisme) te ervaren. Zo'n donkere Waddenkust geeft een bijzondere sfeer en met zijn allen naar de sterren kijken zorgt voor een uniek gevoel van saamhorigheid. [L]2023 werkt samen met SBB en de Rijksuniversiteit Groningen (RUG); die samenwerkt met de universiteiten van Oldenburg (Duitsland) en Aarhus (Denemarken) aan het "Keep it Dark" programma in het Waddengebied. De universiteiten zetten gezamenlijk een nieuw meetnetwerk voor lichtvervuiling op en analyseren en testen verschillende meetmethoden. We hopen een satellietfoto op 1 september te kunnen maken voor de pers.

Er wordt breed uitgenodigd om deze nacht naar de Waddendijk te komen. Vooraf is er mogelijkheid om te dineren of te borrelen bij de plaatselijke ondernemers in de Waddenregio. Ook kunnen wadden/streekproducten worden gekocht bij de verschillende kramen langs de Waddendijk. (speciale Nacht van het Wad-arrangementen als economische impuls voor de ondernemers in de Waddenregio en de start Wadden Culinaire).

Met een "flesje waddewijn en een waddenkaasje" kunnen de bezoekers op een picknickkleedje neerstrijken op de Waddendijk of langs de Waddenkust.

Een unieke en spraakmakende start van de Triënnale!

Publieksbereik: verwacht wordt dat er per regio minimaal 100 bezoekers zijn, zowel op de dijk als op de Donkerte-locaties van ondernemers. Daarnaast wordt er op Lauwersoog het landelijke evenement georganiseerd waar ongeveer 200 bezoekers worden verwacht. Totaal 1000 bezoekers.

Samenwerking:

- Staatsbosbeheer
- Natuur- en milieufederaties
- RUG (Kapteyn Instituut)
- Visit Wadden
- Waddenzeegemeenten

Kerken als ontmoetingsplaats

De kerk als ontmoetingsplaats en eventueel expositieruimte biedt een interessante kijk op de functie van de kerk in de Waddendorpen. Steeds meer kerken zijn naast de religieuze functie op zoek naar een maatschappelijke betekenis. Dit project richt zich op de kerken die deze maatschappelijke betekenis ook in 2023 zichtbaar willen maken als een ontmoetingsplek en/of expositieruimte, vaak gelegen in het centrum van het dorp. Samengewerkt wordt met bestaande bezoekerscentra langs de Waddenkust en de Waddennusea.

[L]2023 streeft ernaar dat in de maand september een zestigtal kerken langs de Waddenkust hun deuren openen. Een deel van de kerken is al opengesteld. Inwoners van Noord Holland, Fryslân en Groningen en toeristen gaan op ontdekkingsreis langs de Waddenkust. Dat kan per auto, per fiets, lopend of per bus (Arriva-Arrangement). Naast het ontdekken en beleven van de Waddenkust is het bezoek aan de kerken in de Waddendorpen een rode draad tijdens deze ontdekkingsreis.

Bewoners en ondernemers zorgen voor verrassende activiteiten in de kerken. Dat kan van eenvoudige openstelling met informatie via een QR-code tot een expositie, theeschenkerij of culturele optredens. De inbreng (kwaliteit, enthousiasme) van lokale bewoners bepaalt mede het succes voor de ontmoetingsplekken. Met name de aandacht voor de orgels tijdens de openstelling is een aantrekkelijke activiteit. Om toeristen en inwoners uit te dagen en te inspireren om alle locaties te bezoeken kan er eventueel in elke kerk een stempelpost zijn, of (moderner) een digitale stempel via een QR code.

De Waddendorpen en de kerken die zijn opengesteld kunnen aangeven of ze tijdens de openstelling in 2023 een [L]2023-vlag willen uithangen. Met deze vlag kunnen ook de agrariërs (Waddenlandbouw) die de erven openstellen en de activiteiten langs de Waddenzeedijk worden gemarkeerd.

Publieksbereik: 13 weken zijn 60 kerken open op zaterdag met een gemiddeld bezoek per dag van 20 mensen en wekelijks een speciale activiteit; verwacht bezoekers aantal: minimaal 15.600 bezoekers naast de wekelijkse activiteiten.

Het begrip agrotoerisme is niet nieuw. In het beleid van de Waddenprovincies en -gemeenten is zelfs vastgelegd dat agrotoerisme aan de Waddenkust versterkt moet worden. Het ontbreekt echter aan een concrete samenhangende ruimtelijke structuur en regelgeving, waardoor de agrarische bedrijven de potentie van dit unieke kustlandschap kunnen benutten. De potentie van de bedrijfstak lijkt groot. Dat geldt zeker voor de agrotoeristische infrastructuur van een regionaal netwerk van bedrijven in relatie tot de kernwaarden van het cultuurlandschap. Tot op heden is dit nog niet concreet vertaald in een actief netwerk met agrarische en toeristische ondernemers langs de hele Waddenkust .

Agrotoerisme maakt deel uit van de zogenaamde verbrede landbouw waarbij landbouw niet alleen gericht is op voedselproductie. Recreanten waarderen deze vorm van toerisme omdat het tegemoetkomt aan hun wensen op het gebied van rust, natuur, ontspanning, bewegingsmogelijkheden (fietsen, wandelen) en gastvrijheid.

Concrete agrotoeristische activiteiten, gericht op de agrarische en landschappelijke structuur kunnen onder meer zijn:

- Excursies en demonstraties op de boerderij (contact met dieren, leren over voedsel)
- Kamperen/ bed & breakfast op boerderijen
- Wandelingen langs de Waddenkust
- Verkoop van producten en restauratieve voorzieningen op de boerderij
- Producten/ activiteiten en relatie met o.a. bloembollen teelt/ voorjaar verlengen

Agrotoeristische infrastructuur aan de Waddenkust

Maatschappelijke, klimatologische en ecologische opgaven vragen om transitie van de landbouw aan de Waddenkust, grenzend aan het Werelderfgoed Waddenzee. De regionale identiteit en kernwaarden zetten we in als samenhangend systeem voor agrotoerisme, ontwikkeling van duurzame recreatie en toerisme op het platteland. Het gaat daarbij om het gastvrije boeren erf (lokaal), het ensemble van boerenerven (regionaal) en de reeks van ensembles van Den Helder tot de Duitse grens (overregionaal).

[L]2023 werkt samen met LTO-Noord en regionale samenwerkingsverbanden om vanaf 2023 het agrotoerisme langs de Waddenkust te promoten. Ook Visit Wadden en het NBTC nemen deze vorm van recreatie mee in de marketing. In het weekend van 2 en 3 september worden de foodroutes van het project 'Waddenvoedsel' in de schijnwerpers gezet.

Publieksbereik: gedurende 5,5 maand kunnen de foodroutes en de agrotoeristische erven worden bezocht langs de Waddenkust. Verwacht bezoekersaantal in 9 regio's gedurende 24 weken is ruim 10.000 bezoekers.

PANORAMA Dynamische Waddendelta kent vijf programmaonderdelen die samen de Waddenkust in 2100 vanuit verschillende invalshoeken belichten en verkennen. De vijf activiteiten liggen in de tijd in elkaars verlengde. Elk onderdeel bouwt dus steeds voort op de resultaten van de voorgaande stap(pen).

1. Plannenparade (kernwaarden Waddenkust)

Plannenparade is een collage van huidige plannen voor de hele Waddenkust op lokaal, regionaal en nationaal niveau, op dezelfde schaal getekend en gemonteerd. De collage zal worden tentoongesteld tijdens de Landschapstriënnale 2023. De collage brengt aan het licht hoe de kernwaarden (ruimtelijke kwaliteit) van de Waddenkust worden behartigd of bedreigd. De plannenparade helpt ons bij het analyseren van de kernwaarden en de ruimtelijke dynamiek van dit kustgebied, bij het agenderen van de spreiding van initiatief en verantwoordelijkheid, bij de beoordeling van de mate waarin er eendrachtig of juist veelvormig aan het landschap wordt gewerkt en bij het formuleren van de ontwerpogave die we in de volgende stap de verzamelde studenten gaan voorleggen. Rondom de tentoonstelling wordt een debat/dialog georganiseerd met vertegenwoordigers uit de zeven kustgemeenten, de drie provincies, de vier waterschappen, rijkspartijen en maatschappelijke organisaties. De inventarisatie van de plannen vormt ook kennis en inspiratie voor de andere programmaonderdelen van PANORAMA.

2. Summerschool Wadden Coast

In de laatste week van augustus ontmoeten 40 studenten uit Denemarken (Esbjerg en Odense), Duitsland (Oldenburg en Hamburg) en Nederland (TU Delft, RUG, Academie van Bouwkunst, HAS, Stenden, ...) elkaar in een internationale Engelstalige summerschool. De Summerschool biedt ruimte om vrij te denken en divergerend te ontwerpen aan een mogelijke toekomst voor de Waddenkust: vrije ruimte voor een onafhankelijke explosie van beelden en gedachten over de toekomst van de kust. De Summerschool maakt daarbij gebruik van de plannenparade Waddenkust 2023 en de stapelkaarten en scenario's voor de toekomst van Nederland vanuit het 'Programma Mooi Nederland'. De werving van deelnemers is gericht op gevorderde studenten met een opleiding in erfgoedkunde, ruimtelijke planning, watermanagement, recreatie en toerisme, landschapsecologie en landschapsarchitectuur. De resultaten worden feestelijk gepresenteerd tijdens de opening van de Landschapstriënnale 2023 op 1 september.

3. Artist in Residence (ToekomstatelierNL2100)

Halverwege [L]2023 organiseren we een kritische bevraging van huidige denkwijzen voor de Waddenkust in het licht van ingrijpende veranderingen (klimaatopgave, biodiversiteit, voedselproductie, erfgoed), gevolgd door het verkennen van nieuwe ontwikkelrichtingen. De inhoudelijke regie is in handen van een 'Artist in Residence' (op voorspraak van of ingevuld

door Jannemarie de Jonge – Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving) die het in de vorm van een ToekomstatelierNL2100 zal organiseren. Zij nodigt een groep jonge professionals uit het noorden uit voor een intensief atelier. De verkenning begint met een gedeeld beeld van de 'pijnlijke waarheden' zoals de houdbaarheid van de internationaal beschermde natuurgebieden (NATURA2000) en de toekomst van de grondgebonden landbouw in het licht van de onvermijdelijke stijging van de zeespiegel de komende decennia. Dit roept de vraag op welke ecologische, hydrologische, functionele en landschappelijke perspectieven voorstelbaar en wenselijk zijn bij een gematigd en bij een extremer klimaatscenario. Toekomstatelier NL2100 is dus een gelegenheid om de ruimtelijke kaders op basis waarvan afspraken worden gemaakt te herijken.

4. Werkplaats Waddenkust

De bevindingen en resultaten van (1) Plannenparade Waddenkust 2023, (2) Summerschool Wadden Coast en (3) Toekomstatelier NL2100 worden bij elkaar gebracht en geïnterpreteerd door een klein team van onafhankelijke deskundigen. De aanbevelingen worden bewerkt tot input voor het Waddensymposium Dynamische Delta (zie 5). In de werkplaats werken we een wervend manifest uit waarin de optiek van studenten, deskundigen, ingenieurs, adviseurs en ontwerpers is geïntegreerd. Jongeren (van de Waddenmars) worden uitgenodigd om hieraan bij te dragen en we vragen kunstenaars om de boodschap indringend te verbeelden: daarmee raken we meer dan alleen het verstand.

5. Waddensymposium Dynamische Waddendelta

De afsluiting van de Landschapstriënnale 2023 en in het bijzonder van de programmaliijn PANORAMA vindt plaats tijdens het Waddensymposium 'Dynamische Waddendelta' op 29 september. Dat wordt een geconcentreerde bezinning onder leiding van journalist Tracy Metz op de toekomst van de Waddenkust als gezamenlijke ruimtelijke opgave. Tijdens het symposium wordt een "Handreiking Waddenkust 2100" aangeboden aan het Omgevingsberaad Waddengebied (OBW), waarin alle overheden en maatschappelijke organisaties die belangen en verantwoordelijkheden hebben bij het Waddengebied zijn vertegenwoordigd.

De handreiking is mogelijk ook een bouwsteen voor de internationale Conferentie over Europese Nationale Parken (tussen 3 en 6 okt 2023 in Leeuwarden).

Agenda Panorama

- 1. Plannenparade voor 1 augustus 2023**
- 2. Summer School 28 augustus t/m 1 september 2023**
- 3. ToekomstatelierNL2100 11 t/m 15 september 2023**
- 4. Werkplaats Waddenkust 18 t/ 26 September 2023**
- 5. Waddensymposium 29 september 2023**

3. Resultaten van [L]2023

De resultaten van [L]2023 worden uitgewerkt per programmalijn, waarbij de overdracht van de resultaten ook met de samenwerkende partij wordt afgestemd en doorgegeven. Het PODIUM voor het publieksprogramma wordt afgestemd met Visit Wadden en de Vereniging van Waddenzeegemeenten, het PLATFOM voor het regionale netwerk van bewoners en ondernemers en met name jongeren wordt afgestemd met de Waddenacademie en het Waddenfonds. Het resultaat van het PANORAMA wordt afgestemd met de Waddenacademie en de Beheersautoriteit Waddengebied (buitendijkse gebied) en de rijk- en regionale overheid. Het resultaat wordt tevens aangeboden aan het Omgevingsberaad van het Waddengebied, die gevraagd en ongevraagd advies kan geven aan het Bestuurlijk Overleg Waddengebied (BOW), waar de twee ministers van LNV en I&W evenals de bestuurders van de drie Waddenprovincies in vertegenwoordigd zijn.

Met de programmalijnen PODIUM, PLATFORM en PANORAMA ontstaan er nieuwe dwarsverbanden tussen lopende initiatieven. Vanuit de doelstelling van [L]2023: verbinden, verbreden, verdiepen en versnellen draagt de triënnale bij aan het vergroten van de (inter-) nationale aandacht voor – en zichtbaarheid van het gebied bij het brede publiek, de bewoners/ gebruikers en de professionals.

Verbetering van toeristisch aanbod, bereikbaarheid en samenwerking **Reisgids**

Het toeristisch aanbod in de Waddenkust is voor negen regio's in kaart gebracht door [L]2023 en wordt opgenomen in een reisgids dat door Visit Wadden wordt ontwikkeld. Deze regionale indeling wordt ook onderdeel van de nieuwe website van Visit Wadden. De reisgids zorgt voor een breed en toegankelijk overzicht van het toeristisch aanbod. Ook wordt deze reisgids als interactieve, digitale ontdekkingstocht aangeboden.

Bezienswaardigheden en beleving

Het identificeren van onderscheidende bezienswaardigheden is uitgewerkt in regionale digitale kaarten en een flyer van de bezienswaardigheden langs de Waddenkust. Een dergelijke opzet kan jaarlijks worden herhaald.

Het selecteren van de bezienswaardigheden is per regio uitgewerkt. Per regio worden daarvoor gemiddeld 20 tot 30 bezienswaardigheden geselecteerd. De content voor de nieuwe website van Visit Wadden, waarbij de regionale indeling is verwerkt in de digitale kaarten met bezienswaardigheden van de Waddenkust en verrijkt daarmee de content voor de website. Daarmee is een betere toegankelijkheid tot de diverse gebieden en kunnen opgenomen bezienswaardigheden en activiteiten beter op elkaar worden afgestemd en elkaar aanvullen.

Waddenkustarrangement

Het ontwerpen van een beleving met een zo klein mogelijke ecologische footprint is vertaald naar het samenstellen van een duurzaam Waddenarrangement voor de 'waardevolle toerist', die de natuur en cultuur respecteren. [L]2023 heeft in opdracht van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie in 2022 een ontwerpend onderzoek uitgevoerd naar de ontwikkeling van een agrotouristische infrastructuur langs de Waddenkust. Daarbij is de regionale en lokale kracht essentieel en met name als het gaat om producten zoals het waddenvoedsel. In samenwerking met NBTC, Visit Wadden wordt dit thema verder uitgewerkt. [L]2023 heeft de aanvraag voor LEADER-Noord-Holland toegekend gekregen om met agrarische en recreatieve ondernemers een aantal Agrotouristische Waddenarrangementen samen te stellen, die als voorbeeld kunnen worden gebruikt voor de andere regio's.

Visit Wadden is sinds de zomer van 2020 verbreed van een marketingorganisatie naar een destiniatiemanagement-organisatie, in opdracht van de Provincie Fryslân. Hierdoor heeft de organisatie een verbreding van haar takenpakket gekregen. Merk Fryslân deelt de visie van de provincie om het 'waardevol toerisme' verder door te ontwikkelen in Friesland. De 'waardevolle toerist' zijn bezoekers die de natuur en cultuur respecteren tijdens hun verblijf en zich verder willen ontwikkelen. Daarnaast zijn het bezoekers die minder seizoensgebonden zijn, meer besteden, zich verspreiden, zelfbewust en milieubewust zijn. Door het gezamenlijk ontwikkelen van een adequaat aanbod voor deze doelgroep, wordt er hierdoor invulling gegeven aan het doorontwikkelen van het 'waardevol toerisme'.

Het samenwerken in netwerken in de Waddenkustregio is door [L]2023 uitgewerkt met de verdeling van de Waddenkust in negen regio's met een overeenkomstige identiteit. Het gaat om de regio's Kop van Noord-Holland (Gemeenten Den Helder en Hollands Kroon), Afsluitdijk (Gemeenten Hollands Kroon en Súdwest-Fryslân), Westergo (Gemeenten Súdwest-Fryslân, Harlingen en Waadhoeke), Oude en nieuwe Bildtdijken (Gemeente Waadhoeke), Oostergo (Gemeente Noardeast-Fryslân), Nationaal Park Lauwersmeer (Gemeenten Noardeast-Fryslân, Het Hogeland en Westerkwartier), Het Hogeland (Gemeente Het Hogeland), Eemsdelta (Gemeente Eemsdelta) en de Graanrepubliek (Gemeente Oldambt).

De samenwerking in deze netwerken versterkt de regionale identiteit. Er zijn vele organisaties bezig met de destiniatiemanagement en marketing van de Waddenkust.

Aandachtspunten in deze nieuwe samenwerkingsverbanden zijn:

- Afstemmen van de communicatie en gemeentelijke speerpunten en projecten aan de Waddenkust evenals de communicatie met de regiomarketeers en VVV-kantoren,
- Op dit moment ontbreekt nog een boekingssysteem voor de Waddenkust van met name de meerdaagse arrangementen (treinticket, E-bike, overnachting en activiteiten). Met deze samenwerking willen we daar in elk geval een grote stap in maken.

Nieuwe netwerken en (inter)nationale samenwerking

De samenwerking van [L]2023 met Visit Wadden heeft geleid tot extra imput voor de destiniatiemarketing. Daarbij is naast de verhaallijnen ook aandacht voor de regionale kwaliteit en identiteit van landschap, erfgoed, ecologie en kunst langs de Waddenkust.

[L]2023 heeft het thema agrotourisme langs de Waddenkust op de kaart gezet door het project van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie 'Agrotouristische infrastructuur langs de Waddenkust'.

Daarin komt de relevantie voor streekproducten, korte ketens en kringlooplandbouw naar voren. De Waddenkust is bij uitstek geschikt om dit verder te ontwikkelen.

[L]2023 legt tevens ook de relatie met internationale initiatieven en programma's die voor deze manifestatie relevant zijn.

Waardevol toerisme (slowtourism)

Het ontwikkelen van een proces voor het aantrekken van 100.000 bezoekers is door [L]2023 vertaald in een draaiboek voor de organisatie van het vervolg voor een Waddentriënnale. Daarbij wordt gedacht om deze eens in de drie jaar te houden met als focus op 2050 (2023, 2026, 2029, 2032, 2035, 2038, 2041, 2044, 2047 en 2050)

L2023 zet met Dynamische Waddendelta de toon voor een vervolg. Het op den duur en aantrekken van 100.000 extra bezoekers naar de waddenkust vergt een organisatie, die het gebied structureel op de kaart zet, bijvoorbeeld in de vorm van elke drie jaar een Waddentriënnale. Onder andere de openingsactiviteit van L 2023 -Donkerte- leent zich daar goed voor.

Elke drie jaar doven we een nacht lang met instemming van de gemeenten alle lichten langs de Waddenkust. Er ontstaat op die manier een (inter-) nationaal netwerk, waarin diverse betrokken partijen elkaar ontmoeten en het evenement vormgeven. Datzelfde geldt voor aandacht voor regionale kwaliteit en identiteit in het gebied.

Circulair en duurzaam

[L]2023 ondersteunt de ambitie circulair en duurzaam bij de uitwerking van het programma. Daarbij gaat het onder andere om het ontwikkelen van een Waddenarrangement, met een zo klein mogelijke ecologische footprint. De regionale aanpak is bij uitstek geschikt om tot een duurzaam arrangement te komen, waarbij ingezet wordt op lokale producten zonder dat er resterende beheer- of afvoerkosten zijn.

Duurzame mobiliteit

Met name de Waddenkust van de provincie Fryslân is slecht toegankelijk met het OV. De bereikbaarheid van de Waddenkustregio is door [L]2023 verkend samen met Arriva in de vorm van een Waddendelta-ticket in combinatie met het gebruik van E-bikes op de verschillende OV-punten aan de Waddenkust. Tijdens (L) 2023 biedt Arriva het Waddendelta-ticket als een pilot project aan met als idee dat ook latere jaren te blijven doen. Daarvoor zal dit project op provinciaal niveau samen met de Waddenkustgemeenten verder moeten worden uitgewerkt.

4. Marketing

Samenwerking Visit Wadden

De Landschapstriënnale 2023 heeft een samenwerkingsovereenkomst afgesloten met Visit Wadden, een marketingorganisatie waar Holland boven Amsterdam, Merk Friesland en Marketing Groningen zijn vertegenwoordigd. Visit Waden werkt graag met [L]2023 samen omdat er prachtige plannen liggen die het bestaande aanbod verrijken, omarmt [L]2023 en ziet het als een verrijking voor eigen activiteiten. Zij zullen vanaf april 2023 de Waddenkuistroute in de schijnwerpers zetten richting onze eerder genoemde doelgroepen waarin persoon Nora het ijkpersoon is. Internationaal gezien ligt de focus op Vlaanderen en de Duitse grensregio's. Mogelijk wordt het nog uitgebreid naar Noorwegen.

Met de Landschapstriënnale ontstaat er weer een nieuwe reden om het gebied te bezoeken. Het stimuleert de bewustwording rondom duurzaamheid in deze campagne, bijvoorbeeld door duurzaam vervoer in de schijnwerpers te zetten.

Visit Wadden stelt een projectteam samen, dat bestaat uit collega's uit Groningen, Noord-Holland en Friesland. Daarbij is er één contactpersoon op gebied van vermarkten. Deze projectleider heeft regelmatig contact met de organisatie van de [L]2023. Daarnaast werkt [L]2023 samen met de landelijke stichting, NBTC en ANWB en Arriva als het gaat om de marketing. Er is al een vraag van de Belgische marketingorganisatie naar deze manifestatie.

Doelgroepen

Visit Wadden werkt van binnen naar buiten. Dat wil zeggen dat we onze doelgroep (de 'Nora') binnen vier invloedscirkels activeren: In eerste instantie richten we ons op bewoners, regionale bezoekers en bedrijven, daarna op bezoekers die al in het waddengebied zijn, vervolgens op heel Nederland en dan internationaal (met name Noordwest Duitsland en Vlaanderen). Naast de doelgroep Nora wordt ingezet op de natuur -en cultuurtoerist die een meerdaags arrangement wil boeken en de professionals die geïnteresseerd zijn naar dit dynamische kustlandschap.

Visit Wadden deelt de cijfers over het aantal bezoekers aan online pagina's gerelateerd aan het project met [L]2023 voor de evaluatie.

[L]2023 verwacht met deze manifestatie 100.000 extra bezoekers te trekken, dat is gemiddeld 11.000 bezoekers per regio gedurende de maanden mei tot en met half oktober (24 weken). Dat betekent een gemiddelde per regio van 450 tot 500 bezoekers per week voor de extra activiteiten.

Communicatie

De route langs de Waddenkust is een ontdekkingsreis (met uitstapjes naar de eilanden), die kan worden gelopen, gefietst (elektrisch) of gereden met de (elektrische) auto.

Visit Wadden richt zich in al haar communicatie op de bestaande doelgroep (advies van externe organisaties wordt ter harte genomen waar mogelijk. Visit Wadden heeft over bovenstaande communicatiemiddelen de verantwoordelijkheid, maar ook de vrijheid om adviezen naast zich neer te leggen wanneer deze niet passen bij het merk, doelgroep of marketinguitingen).

Ze zullen het septemberprogramma in de vorm een flyer regionaal verspreiden. Visit Wadden ziet mogelijkheden om de activiteiten tijdens de Landschapstriënnale op te nemen in haar marketinguitingen. Denk hierbij aan de promotie van 'Sterren van het Wad' via de social media kanalen en nieuwsbrieven.

Het programma krijgt online een plek op de website van Visit Wadden waarbij zoveel mogelijk regio's het programma ook te plaatsen in de regiomagazines.

Visit Wadden zal het programma van de Landschapstriënnale in september 2023 in de vorm van een flyer verspreiden bij de regionale foldermarkten.

Visit Wadden neemt de kosten voor het ontwikkelen en verspreiden van deze flyer voor haar rekening evenals de kosten voor bijbehorende marketingmiddelen (deze worden door de projectgroep gekozen op basis van kosten, opbrengst en doelgroep) voor haar rekening.

**SAMENWERKING
LANDSCHAPSTRIËNNALE 2023**

WADDEN

visitwadden.nl

5. Financiering

De financiering van [L]2023 bestaat uit verschillende onderdelen, de algemene organisatie en de productie alsmede de financiering voor de uitvoering van drie programmalijnen.

ALGEMEEN

Organisatie en productie

De algemene organisatie en de voorbereiding van het programma is gefinancierd door de provincies Noord-Holland en Fryslân en de Vereniging van Waddenzeegemeenten evenals de Stichting [L]2023 voor een bedrag van €300.000,-. In ondersteunende vorm zijn deze instanties nauw betrokken bij de uitwerking van de manifestatie. Voor de uitvoeringsorganisatie en productie (aanvraag vergunningen etc.) is een bedrag begroot van €70.000,- waarvoor nog geen financiering is.

Projecten van [L]2023

Tijdens de voorbereiding heeft [L]2023 in samenwerking met regionale partijen een aantal projectplannen ingediend, die zijn gehonoreerd. Deze projecten hebben ieder een eigen begroting en eindafrekening. Het gaat om de Regiodeal Noordoost Friesland, bezienswaardigheden en beleving maximaal €162.500,- ; Friese kerken als ontmoetingsplaats €20.000,- ; Stimuleringsfonds Creatieve Industrie 'Agrotoeristische infrastructuur langs de Waddenkust', €30.000,-; Leader Noord Holland 'Agrotoeristische arrangementen' €118.000,-. In totaal is er voor deze projecten een bedrag van €330.500,- aangevraagd.

PODIUM

PROGRAMMALIJN PODIUM

Begroting en dekking

Voor de programmalijn PODIUM, het publiekprogramma zijn de kosten begroot op €330.500,-. Voor de marketing en de activiteitenagenda levert VISIT Wadden volgens een samenwerkingsovereenkomst met [L]2023 als inkind bijdrage een bedrag van €230.000,-. De begroting is opgesteld voor de uitvoering van de manifestatie met als onderdeel het septemberprogramma. In het overzicht 'Uitgaven' zijn de kosten uitgesplitst naar onderdeel. In verhouding tot het aantal programmaonderdelen zijn de kosten voor de uitvoering en productie relatief laag. Alle publieksonderdelen worden begeleid door plaatselijke organisaties en vrijwilligers. Deze groep is zeer betrokken en is goed op de hoogte van hun eigen regio. Aan de natuurorganisaties en de waterschappen wordt tevens een inkind-bijdragen gevraagd voor de uitvoering van de manifestatie.

Bij de inkomsten is een financieringsmix te zien van diverse geldstromen: ticketing, subsidies van diverse overheden en gelden van particuliere fondsen. Als inkomsten zijn de verschillende activiteiten benoemd en is er per activiteit aangegeven hoe deze gefinancierd is of bij welke subsidiegever(s) een aanvraag is ingediend. De diverse publieksonderdelen worden met name bekostigd vanuit de regionale particuliere fondsen. Ten behoeve van diverse specifieke onderdelen zijn fondsaanvragen gedaan bij onder andere het Fonds Journalistiek en het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie. Vrijwel alle publieksactiviteiten zijn gratis. Voor een beperkt aantal activiteiten wordt gewerkt met een

entreebedrag. Daarnaast zijn er arrangementen samengesteld. Om het brede publieksbereik alle ruimte te geven, worden de meeste publieksactiviteiten gratis aangeboden of wordt samengewerkt met de ondernemers die daarvoor de kosten in rekening brengen bij de gebruiker.

PROGRAMMALIJN PLATFORM

Begroting en dekking

Voor het creëren van nieuwe netwerken en het betrekken van jongeren wordt samengewerkt met de Waddenacademie en het Waddenfonds. De kosten zijn begroot op €10.000,-. Het is een vervolg van de Waddenmars die in 2022 is gehouden door jongeren en heeft geleid tot het aanbieden van het 'Manifest Waddenbalans' aan de Minister van LNV en I&W en het trilaterale overleg van het Wadden Sea Forum (<https://www.waddensea-forum.org/en/>). Dit onderdeel wordt nog nader uitgewerkt.

PROGRAMMALIJN PANORAMA

Begroting en dekking

De uitgaven voor het onderdeel PANORAMA zijn begroot op €200.000,-. Het betreft de reproductiekosten voor de Plannenparade, het houden van de Summer School, de Artist in Residence, de Werkplaats Waddenkust en het Waddensymposium. Voor dit onderdeel worden bijdragen gevraagd aan de rijksoverheid, de ministeries van BZK, LNV, I&W en OCW (Rijksdienst voor het Culturele Erfgoed) evenals een aantal fondsen vanuit het onderwijs. Het Ministerie van BZK heeft inmiddels €50.000,- toegezegd.

De Waddenacademie en het Ministerie BZK heeft haar medewerking reeds toegezegd en draagt de kosten voor het uitwerken en organiseren van het gehele programmalijn PANORAMA, het programma gedeelte dat zich richt op professionals. Bij de overige rijkspartijen is daarvoor nog een bijdrage in aanvraag.

BIJLAGEN

Waddenkust als ontdekkingsreis

De Landschapstriënnale 2023 **DYNAMISCHE WADDENDELTA** vindt plaats langs de Noord-Nederlandse Waddenkust als onderdeel van het Werelderfgoed Waddenzee vanaf Den Helder tot aan de Duitse grens. Klimaatverandering zorgt voor maatschappelijke opgaven langs deze dynamische Waddendelta die betrekking hebben op:

- Waterveiligheid en - kwaliteit
- Kernwaarden natuur en landschap
- Toekomstbestendige landbouw
- Energielandschappen
- Versterken leefbaarheid
- Duurzaam recreatie en toerisme

De vraag is niet of maar hoe de Waddenkust in de komende eeuw zal veranderen

WADDENKUST

Bijlage 1

Waddendijk in revisie (waterschappen)

Dijkverzwaring, dijkverhoging, dubbele dijken, kweldervorming; er spelen veel majeure opgaven op het gebied van water en klimaat in het gebied.

Natuur buiten- en binnendijks, (natuurorganisaties)

De natuurwaarden en de biodiversiteit van de Waddenkust heeft een internationale potentie. De historische dynamiek van het voormalige estuarium krijgt in deze tijd een andere betekenis, zowel de kerende dijk voor waterveiligheid als het 'verzachten van de randen van het Wad als het gaat om het meebewegen met eb en vloed.

Agrotoerisme (kringlooplandbouw)

De landbouw is de belangrijkste economische functie in het open kleiweidegebied met de buitendijkse kwelders. Voor de transitie richting multifunctionele en natuurinclusieve landbouw is agrotoerisme en kringlooplandbouw een kansrijke ontwikkeling.

Energielandschappen

De Waddenkust heeft een belangrijke betekenis als energielandschap, zoals Breezanddijk en Eemshaven. Zeker als het gaat om de mogelijkheden voor de alternatieve locaties in plaats van gaswinning. Van grote invloed zijn de windparken als nieuwe horizon van de Waddenkust.

	WATER	NATUUR & LANDSCHAP	LANDBOUW	ENERGIE- LANDSCHAPPEN	LEEFOMGEVING	RECREATIE & TOERISME
PODIUM PUBLIEK	✓	✓	✓	✓	✓	✓
PLATFORM NIEUWE NETWERKEN BEWONERS ONDERNEMERS	✓	✓	✓	✓	✓	✓
PANORAMA PROFESSIONALS	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Kerken als ontmoetingsplaats, impuls brede welvaart

Hoe bieden we de bewoners een perspectief, wat is daar voor nodig en hoe verhoudt zich dat tot dat wat nu goed gaat. Maar ook heel praktisch, hoe bestrijden we leegstand op korte termijn als impuls voor brede welvaart?

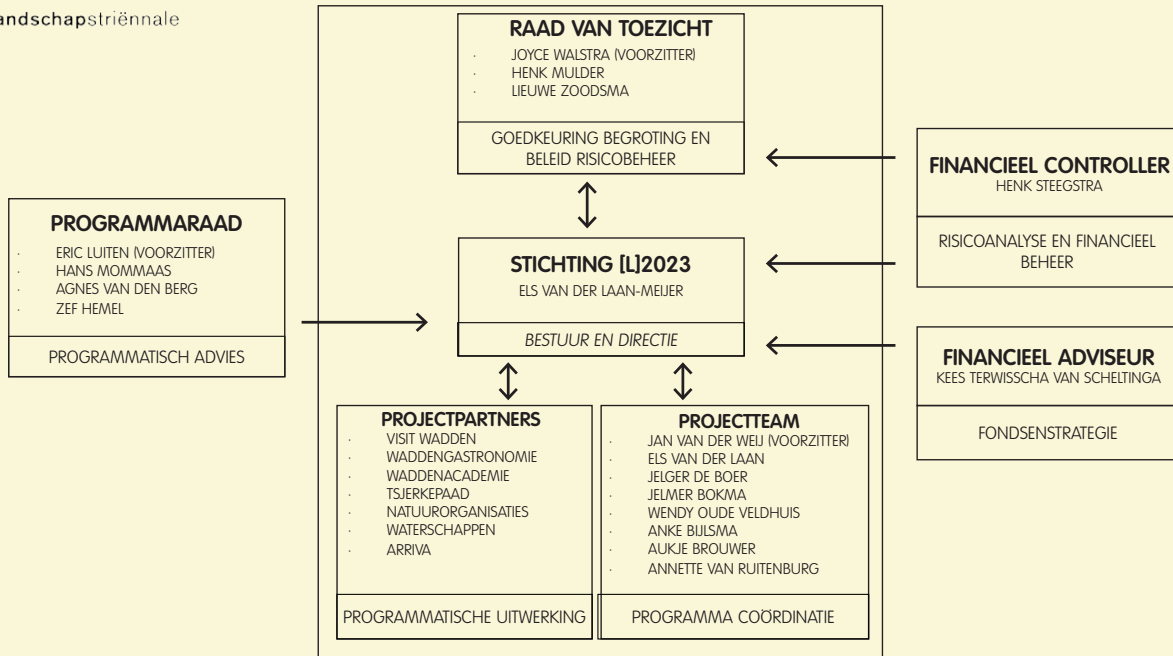

Duurzame recreatie en toerisme

Recreatie en toerisme is een belangrijke impuls voor de werkgelegenheid in het gebied, niet alleen voor de recreatieondernemers en culturele instellingen maar ook kansen voor 'slowtoerism' en destiniatiemanagement als waardevol toerisme.

Bijlage 2 Organisatie (organogram)

PROJECTORGANISATIE

OPDRACHTGEVERS (OVERHEID)

REGIETEAM WADDENGEBIED UITVOERINGSPROGRAMMA 2021-2026

SECRETARIS: BERT DOZE (I&W)

PROVINCIE
NOORD-HOLLAND

MICHEL VELDkamp

PROVINCIE
FRYSLÂN

MARTIJN IPING

PROVINCIE
GRONINGEN

BART MUNTJEWERF

VERENIGING VAN WADDENZEEGEMEENTEN

SECRETARIS: KAJ VALK

DEN HELDER	HOLLANDS KROON	SÜDWEST FRYSLAN	HARLINGEN	WAADHOEKE	NOARDEAST FRYSLÂN	HET HOGELAND	EEMSDelta	OLDAMBt
------------	-------------------	--------------------	-----------	-----------	----------------------	--------------	-----------	---------

RIJKSOVERHEID (PROGRAMMA ONS LANDSCHAP/MOOI NL)

LNV	I&W	OCW	BZK
-----	-----	-----	-----

ADVIES EN KLANKBORD

ARNO BROK (VOORZITTER)

OMGEVINGSBERAAD WADDENGEBIED (VERTEGENWOORDIGERS)

SECRETARIS: RUUD DE JONG

LANDBOUW	NATUUR- EN MILIEU	RECREATIE EN TOERISME	WETEN- SCHAP	VISSERIJ	WADDEN- EILANDEN	WADDENZE- GEMEENTEN	WATER- SCHAPPEN	ZEEHAVEN	STUURGROEP WADDEN- PROVINCIES	LNV	I & W
----------	----------------------	--------------------------	-----------------	----------	---------------------	------------------------	--------------------	----------	-------------------------------------	-----	-------

BORGEN VAN DE RESULTATEN VAN [L]2023 (LEGACY) UITVOERINGSPROGRAMMA 2021-2027

Bijlage 3 Planning [L]2023

Vorbereiding

- Week 3 SAVE THE DATE 07-03, 08-03, 09-03,
NIEUWSBRIEF [L]2023
- Week 1-5 Gesprekken met Waddengemeenten
- Week 3-4 Aanvragen fondsen en bijdragen inclusief projectplan
Afronden programma provincie Noord-Holland
- Week 5-6 Overleg Provincie Fryslân
- Week 7 Bestuurlijk overleg Vereniging Waddenzeegemeenten
- Week 8 21-02, presentatie landelijk bestuur [L] en
24-02, Raad van Toezicht
- Week 5-9 (intentie) overeenkomsten projectpartners
- Week 9 VOORJAARSAKANTIE (25 februari tot 3 maart)
- Week 10 07-03, 08-03, 09-03**
Presentatie programma per provincie [L]2023
- Week 10 Aanstellen van projectleider/ producer
septemberprogramma
- Week 10 Online boeken van activiteiten, website VW en [L]
- Week 13 28 en 29 maart, Wadden Sea Forum (WSF) in
Friesland
- Week 13 28 maart presentatie belevingsconcept
(1 april, QOP-project gereed)

Week 14 PASEN (7-10 APRIL)

Week 17 Arrangementen agrotourisme Noord-Holland gereed

Week 17-18 MEIVAKANTIE (27 april tot 8 mei)

Week 19 8 mei, uitgeven van de reisgids (Visit Wadden)
START LANDELIJKE CAMPAGNE, [L], NBTC,
Visit Wadden

Week 20 Uitgeven van Noorderbreedte special

Week 25 Dag van het Wad (24 juni)

Week 29 Plannenparade gereed (uitvoeringsagenda
Waddengebied, Waddenatelier)

Week 29 Reader voor Summerschool en Artist in Residence
gereed

Week 31-34 ZOMERVAKANTIE

Week 35 Summerschool, locatie Het Lage Noorden Marum
(28-31 augustus)

Presentatie Summerschool en openingsevent [L]2023

Bijlage 4 Samenwerkingsovereenkomst Visit Wadden

SAMENWERKING LANDSCHAPSTRIËNNALE 2023

WADDEN

visitwadden.nl

Samenwerken in het waddengebied

INLEIDING

Beste Els,

2023 Wordt een prachtig jaar. Het jaar waarin de Landschapstriënnale naar het Waddengebied komt. Vanuit Visit Wadden kijken we daar naar uit. In dit document vind je ons voorstel voor de samenwerking tussen Stichting Landschapstriënnale 2023 en de drie DMD's die samenwerken in Visit Wadden.

Allereerst lichten we onze werkwijze toe en hoe onze samenwerking daarbinnen valt. Binnen Visit Wadden werken Marketing Groningen, Merk Fryslan en Holland Boven Amsterdam samen. De focus ligt op marketingactiviteiten die passen binnen het Programma Vermarkten Werelderfgoed Waddenzee.

Dit betekent dat alles wat we doen, moet passen in deze opdracht.

Wanneer het opgaveteam Versterken en Vermarkten Waddenzee Werelderfgoed akkoord gaat met het jaarplan, zetten we 2023 in het teken van de Waddenkustroute (voorlopige werktitel). De highlights uit de verhaallijnen van de afgelopen jaren komen terug in deze campagne.

Visit Wadden werkt van binnen naar buiten. Dat wil zeggen dat we onze doelgroep (de 'Nora') binnen vier invloedcircles activeren: In eerste instantie richten we ons op bewoners, regionale bezoekers en bedrijven, daarna op bezoekers die al in het waddengebied zijn, vervolgens op heel Nederland en dan internationaal (met name Noordwest Duitsland en Vlaanderen).

Het aanbieden van nieuwe verhalen, content en aanbod is belangrijk om herhaalbezoek aan de Wadden te stimuleren. Met de Landschapstriënnale ontstaat er weer een nieuwe reden om het gebied te bezoeken (in de schoudermaanden). We werken graag met jullie samen, omdat er prachtige plannen liggen die het bestaande aanbod verrijken.

Wij kijken uit naar een duurzame samenwerking.

Hartelijke groet,

Martin Cnossen
Visit Wadden

WADDEN

visitwadden.nl

Samenwerken in het waddengebied

SAMENWERKING 2023

Hieronder de afspraken over de samenwerking op gebied van marketingactiviteiten tussen Stichting Landschapstriënnale 2023 en provinciale DMO's Merk Fryslân, Marketing Groningen en Holland Boven Amsterdam, die samen Visit Wadden vormen (hierna: Visit Wadden).

VISIT WADDEN:

1. Omarmt de Landschapstriënnale en ziet het als een verrijking voor eigen activiteiten
2. Stelt een projectteam samen, dat bestaat uit collega's uit Groningen, Noord-Holland en Friesland. Daarbij is er één contactpersoon op gebied van vermarkten. Deze projectleider heeft regelmatig (zo'n 1x per maand vanaf mei 2022 t/m september 2023) contact met de organisatie van de Landschapstriënnale 2023.
3. Zal vanaf april 2023 de Waddenkustroute in de schijnwerpers zetten richting onze eerder genoemde doelgroepen waarin persona Nora het ikpersoon is. Internationaal gezien ligt de focus op Vlaanderen en de Duitse grensregio's. Mogelijk breiden we nog uit naar Noorwegen.
4. Neemt de kosten voor bijbehorende marketingmiddelen (deze worden door de projectgroep gekozen op basis van kosten, opbrengst en doelgroep) voor haar rekening. De Waddenkustroute is een ontdekkingsreis langs de Waddenkust (met uitstapjes naar de eilanden), die kan worden gelopen, gefietst of gereden met de (elektrische) auto.
5. Zal het programma van de Landschapstriënnale in september 2023 in de vorm van een flyer verspreiden bij de regionale foldermarkten. Het programma krijgt online een plek op de website van Visit Wadden en we proberen zoveel mogelijk regio's het programma te laten plaatsen in de regiomagazines.
6. Neemt de kosten voor het ontwikkelen en verspreiden van deze flyer voor haar rekening.
7. Neemt activiteiten (zoals seminars) die alleen relevant zijn voor de wetenschappelijke doelgroep niet op richting de doelgroep van Visit Wadden.
8. Ziet mogelijkheden om de activiteiten tijdens de Landschapstriënnale (vanaf 1 september 2023) op te nemen in haar marketinguitingen. Denk hierbij aan de promotie van 'Sterren van het Wad' via onze social media kanalen en nieuwsbrieven.
9. Stimuleert bewustwording rondom duurzaamheid in deze campagne, bijvoorbeeld door duurzaam vervoer in de schijnwerpers te zetten.
10. Richt zich in al haar communicatie op de bestaande doelgroep van Visit Wadden. Advies van externe organisaties wordt ter harte genomen waar mogelijk. Visit Wadden heeft over bovenstaande communicatiemiddelen de verantwoordelijkheid, maar ook de vrijheid om adviezen naast zich neer te leggen wanneer deze niet passen bij het merk, doelgroep of marketinguitingen.
11. Deelt de cijfers over het aantal bezoekers aan online pagina's gerelateerd aan het project met Stichting Landschapstriënnale 2023. Deze cijfers zijn bekend bij de Landschapstriënnale 2023 voor de evaluatie.
12. Bij alle uitingen die mede door [L]2023 worden gerealiseerd wordt het logo van [L]2023 opgenomen

WADDEN

visitwadden.nl

Samenwerken in het waddengebied

STICHTING LANDSCHAPSTRIËNNALE 2023:

1. Voorziet Visit Wadden kosteloos en tijdig van informatie over de Landschapstriënnale 2023, zoals inhoud, programma, partners, activiteiten etc.
2. Heeft een adviserende rol over inhoud en het soort kaarten dat wordt gebruikt in het Reisdagboek en online op visitwadden.nl dat wordt ontwikkeld, er worden geen kosten in rekening gebracht.
3. Neemt Visit Wadden op in een aantal uitingen als marketingpartner. Denk hierbij aan de website, een aantal persberichten, social media, presentaties en stakeholder-bijeenkomsten.
4. Deelt de cijfers over bezoekersaantallen en aantallen deelnemers aan activiteiten in de weken van de Landschapstriënnale. Deze cijfers zijn bekend bij Visit Wadden voor de evaluatie.

Als tijdens het project blijkt dat er onderdelen of activiteiten zijn waarover aanvullende afspraken gemaakt moeten worden, dan wordt dit besproken en eventueel vastgelegd in het overleg.

WADDEN

visitwadden.nl

Samenwerken in het waddengebied

DESTINATIE MANAGEMENT

WADDEN

visitwadden.nl

Samenwerken in het waddengebied

AFSPRAKEN DESTINATIE MANAGEMENT

Hieronder de afspraken over de samenwerking op gebied van bestemming management tussen Stichting Landschapstriennale 2023 en provinciale DMO's Merik Fryslân, Marketing Groningen en Holland Boven Amsterdam, die samen Visit Wadden vormen (hierna: Visit Wadden).

STERREN VAN HET WAD

Op 1 september 2023 is Sterren van het Wad geprogrammeerd in de Landschapstriennale 2023. Een evenement waarbij we ernaar streven:

- In alle negen kustgemeenten het licht uit te doen
- In alle drie de provincies een plek aan te wijzen waar publiek naartoe kan om het donker te beleven

In overleg met het project "Donkerte van het Wad" is besloten dat zij dit project zullen aanjagen. Visit Wadden ondersteunt hierin en zal de marketing rondom het project opnemen in de jaarplanning. Contactpersoon bij Donkerte van de Wadden is Meriam Tuinhof.

WADDENGASTRONOMIE

In het eerste weekend van september zou het project Waddengastronomie een rol kunnen spelen in het programma van de Landschapstriennale 2023. Inhoudelijk moeten we gezamenlijk kijken welke activiteiten passen bij zowel Waddengastronomie als de Landschapstriennale. Op dit moment is er vooralsnog geen extra budget beschikbaar vanuit Waddengastronomie voor een dergelijk evenement. Natuurlijk kijken we graag samen naar de mogelijkheden binnen het bestaande project. Contactpersoon bij Waddengastronomie is Annette van Ruitenburg. Visit Wadden sluit via dit project ook aan.

KERKEN EN CULTUUR

Ook voor kerken en cultuur bestaan vele kansen in 2023. Hierover is op dit moment nog te weinig duidelijk om hier concrete afspraken over te maken. Visit Wadden doet onderzoek naar hoe zij kan aanhaken bij bestaande en nieuwe initiatieven. Vanuit daar kijken we of we de mogelijkheden hebben om karterekker te zijn in dit onderdeel. Begin november 2022 wil Visit Wadden hier uitsluitend over geven.

WADDEN

visitwadden.nl

Samenwerken in het waddengebied

DUURZAAM VERVOER

Visit Wadden spant zich in om te kijken of we samen met Arriva (en evt. andere vervoerspartners) het gebied beter bezoikbaar kunnen maken. Wanneer blijkt dat hier financiering mee gemoeid is, kan Visit Wadden hier helaas niets in betekenen. We plannen in oktober een gezamenlijke afspraak met Visit Wadden, de Landschapstriennale 2023 en Arriva, vanuit daar kijken we naar mogelijkheden en planning.

AGROTOERISME

In oktober 2022 start bij Visit Wadden een project op gebied van agrotourisme. In vier fasen doorlopen twee van onze projectmanagers deze pilot, die gericht is op het beleefbaarder maken van de agrarische bedrijven in het Waddengebied. Van onderzoek tot realisatie is de insteek, zodat we bijdragen aan concrete oplossingen voor zowel de ondernemer, de bewoner als de bezoeker. Zo zorgen we samen voor een brede welvaart en een aantrekkelijker toeristisch (jaarrond) aanbod. Investering van uren van deze projectmanagers zijn voor Visit Wadden.

[L]2023 heeft al een ontwerp onderzoek verricht voor 'Agrotourisme langs de Waddenkust'. Tevens is er een aanvraag bij LEADER Noord-Holland voor het ontwikkelen van arrangementen. Deze stukken worden uiteraard meegenomen in de oriëntatiefase en zullen het ontwikkelproces ongetwijfeld versnellen.

WADDEN

visitwadden.nl

Samenwerken in het waddengebied

**PLANNING
& BUDGET**

WADDEN

visitwadden.nl

Samenwerken in het waddengebied

PLANNING & BUDGET

Hieronder de afspraken over de samenwerking op gebied van planning en budget tussen Stichting Landschapstriennale 2023 en provinciale DMO's Merk Fryslân, Marketing Groningen en Holland Boven Amsterdam, die samen Visit Wadden vormen (hierna: Visit Wadden).

BUDGET

In 2023 zal Visit Wadden zo'n € 230.000 reserveren voor promotie van de Waddenkuistroute. Deze reservering is o.a. voor marketingmiddelen als:

- Samenstellen, vullen & design reisdagboek, drukwerk en verspreiding
- Samenstellen programmaflyer septembermaand, drukwerk en verspreiding
- Maken van nieuwe (online) content, fotografie en evt. video
- Wijzigingen van online systemen, voor betere doorloop van bezoekers
- Evenementenkalender op visitwadden.nl
- Digitale nieuwsbrieven

PLANNING

Wat	Wanneer
Begroting maken/funnels invullen	juni 2022
Kuize creatief bureau voor concept	juli 2022
Start content voor reisdagboek & online pagina's	juli 2022
Ophalen ideeën regio's	juli/augustus 2022
Presentatie creatief concept door bureau aan VW	september 2022
Maken website	september 2022
Inventariseren marketingmiddelen (maakt reisdagboek)	oktober 2022
Schrijven marketingplan 2023	oktober 2022
Input voor regionaalmagazines leveren (highlight programma)	november 2022
Start bouw online omgeving	november 2022
Start ontwikkeling marketingmiddelen	december 2022
Final check content reisdagboek	december 2022
Laatste correcties reisdagboek	januari 2023
Reisdagboek naar de drukker	februari 2023
Programma opmaak	februari 2023
Programmaflyer & online programma maken & verspreiden	maart 2023
Start campagne Waddenkuistroute	april 2023
Dag van het Wad	juni 2023
Lancering Septembermaand	augustus 2023
Culinaire Waddenseikes	oktober 2023
Gezamenlijke evaluatie	november 2023

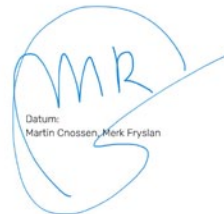
WADDEN

visitwadden.nl

Samenwerken in het waddengebied

AKKOORD

Beide partijen ondertekenen de afspraken die zijn opgenomen in dit document. Wij kijken uit naar een fijne samenwerking.

Datum:
Martin Cossen, Merk Fryslân

Datum:
Els van der Laan, Stichting Landschapstriennale 2023

WADDEN

visitwadden.nl

